

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2020/1, Sayı:36, s.94-120
Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year: 2020/1, Number:36, p. 94-120
Alınış /Received:08.01.2020 Kabul/Accepted: 22.04.2020 Online Yayın/ Online Published: 30.04.2020

KAYNAK GÖSTER: BAYRAKDAR, S. (2020). Bütün Yönleri ile yoksulluğun Görünümü: Türkiye, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (36), 94-120.

BÜTÜN YÖNLERİ İLE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ: TÜRKİYE

Seda BAYRAKDAR¹

ÖZET

Yoksulluk, bütün dünyayı ilgilendiren bir sorun olduğu gibi Türkiye’de de aşılması gereken problemlerden biridir. Bu sorunun çözümlenebilmesi için öncelikli olarak yoksulluğun sebeplerinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, yoksulluk profillerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi nedeniyle uygulanacak çözüm stratejileri de değişmektedir. Bu nedenle çalışmada, Türkiye’de yoksulluğa herhangi bir çözüm stratejisi önermeden önce yoksulluğun detaylı bir analizi yapılmıştır. Bu analiz yapılırken, küreselleşmenin boyutları ve hızı da dikkate alınarak, oldukça derin bir bakış açısı ile yoksulluğun makro ekonomik, sosyolojik ve demografik nedenleri araştırılmış ve Türkiye’deki yoksulluk sayısal verilerle incelenmiştir. Ortaya çıkan durumun sonucu ile ilişkili olarak Türkiye’de yoksullukla mücadelede etki gösterebilecek stratejiler tartışılmıştır. Çalışma, Türkiye’deki yoksulluğun sebeplerinin, görünümünün ve de yoksullukla mücadele yöntemlerinin hem teorik hem de ampirik çalışmalar kullanılarak ayrıntıları ile anlatılması ile soruna çok boyutlu bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de yoksulluk, yoksulluğun belirleyicileri, yoksullukla mücadele stratejileri.

VIEW ALL ASPECTS OF POVERTY: TURKEY

ABSTRACT

Poverty is one of the problems that should be overcome in Turkey as well as a problem that concerns the whole world. In order to solve this problem, the reasons for poverty need to be well identified. In addition, due to the fact that poverty profiles vary from country to country, the solution strategies are also changing. Therefore, in this study conducted a detailed analysis of poverty before recommending any solution strategy for poverty in Turkey. In this

¹Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF - İktisat Bölümü, sedabayrakdar@kku.edu.tr, orcid 0000-0003-3879-6561

analysis, considering the dimensions and speed of globalization, the macro economic, sociological and demographic reasons of poverty were investigated from a very deep perspective. Poverty in Turkey is examined by quantitative data in the tables,. In relation to the outcome of the emerging situation, strategies that can affect the fight against poverty in Turkey have been discussed. The study aims to give a multi-dimensional perspective to the problem by explaining the reasons of poverty in Turkey, its appearance and methods of combating poverty using both theoretical and empirical studies.

Keywords: Poverty in Turkey, determinants of poverty, strategies to fight poverty.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze çoğu ülkede yoksulluk önemli bir sorun olagelmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan her ülkede görülebilecek yoksulluk sorunu hiçbir ülkede tamamen yok edilmiş olmamakla birlikte, ülkelerin yoksulluk sorununa ilişkin çözüm stratejileri yoksulluğun fertler açısından ortaya çıkardığı negatif etkilerin şiddetinde bir değişim yaratmıştır.

Her ülkenin yoksulluk profili değişmekle beraber yoksulluğun zorunlu ihtiyaçları karşılamayacak seviyede olması durumunda ortaya çıkacak insani tablo bütün toplumları ve ülkeleri konu ile ilgilenir hale getirmiştir. Yoksulluk esasen sadece zorunlu ihtiyaçları karşılayamama durumu değildir. Aynı zamanda daha geniş bir perspektifle yapılacak yoksulluk tanımı ile bireyin sosyal bir varlık olmasından yola çıkılarak oluşturulmuş bir mahrumiyet kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada, bu denli önemli olan yoksulluk sorununun Türkiye için detaylı analizi yapılmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında yoksulluk kavramı teorik olarak anlatılmıştır. İkinci kısımda ise yoksulluğa etki eden önemli faktörler, bu konuda Türkiye özelinde yapılan ampirik çalışmalara da yer verilerek incelenmiştir. Sonrasında, Türkiye’de yoksulluk her yönü ile incelenmiştir. Bu detaylı incelemede ana amaç, Türkiye’nin yoksulluk görünümünü ortaya koymanın yanında yoksullukla mücadele için hedef grupların ve ekonomi politikalarının iyi tespit edilmesinin sağlanmasıdır.

2. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk tanımı ve yoksulluğu ölçülmesi ele alınan kritere göre farklı şekillerde yapılabilmektedir. Yoksulluğa yol açan faktörler yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olmasından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Sadece iktisadi etkenler değil, siyasi, ekolojik ve demografik bir çok unsur yoksulluğu direkt ve dolaylı olarak etkilemektedir. Kayıt dışı istihdamın varlığı, işgücü piyasasındaki eksik rekabet, teknolojik gelişmeler, küreselleşme, mülkiyet ve servetin dağılımı, enflasyon, büyümenin yeterli olmaması gibi iktisadi faktörlerin yanında savaşlar, yolsuzluklar, ırk-cinsiyet-din bazlı yapılan ayrımcılık, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması gibi siyasi faktörler ve demografik- ekolojik faktörler olarak isimlendirebileceğimiz iklim koşulları, doğanın tahribatı, yüksek nüfus artışı, göçler gibi unsurlar yer almaktadır. Yoksulluğu etkileyen bir başka faktör ise sosyolojik faktörlerdir. Sosyolojik faktörler arasında boşanma, ölüm, eğitim seviyesi, engelli olma, sosyal dışlanma, bağımlılık, izolasyon, korunmasızlık sayılabilir (Çelik, Vural, Tuncer, 2017:51). Yoksulluk türleri mutlak- görelî yoksulluk, nesnel- öznel yoksulluk, kır-kent yoksulluğu, gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk şeklinde tasnif edilebilir. Türkiye’de yoksulluk analizi incelenirken kullanılan tabloların meta veri tanımları uyarınca mutlak ve görelî yoksulluk şu şekildedir:

Mutlak yoksulluk hane halkı ve bireyin hayatlarını devam ettirecek minimum refah seviyesine ulaşamamasıdır. Mutlak yoksulluk, bireyin yaşamda kalabilmesi için gereken minimum tüketim seviyesi tespit edilerek hesaplanır (www.tuik.gov.tr). Mutlak yoksulluk hesaplanırken sadece gıda harcamaları dikkate alınıyorsa bu sınıra “açlık sınırı” da denilmektedir. Mutlak yoksulluğun daha geniş bir şekli olan gıda dışındaki harcamaları da kapsayan sınır ise “yoksulluk sınırı” olarak kabul edilmektedir (TÜSİAD, 200:96) **Görelî yoksulluk** kavramı ise insanın yalnızca bireysel değil aynı zamanda sosyal bir varlıktır. Bu nedenle insanın sosyal bir varlık olmasından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Görelî yoksulluk durumunda hane halkı ya da bireyler kaynakları ile temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır; fakat toplumsal ihtiyaçların

karşılanması konusunda yeterli gelire ya da tüketime sahip olunamamaktadır. Dolayısıyla, bu kimseler toplumsal katılımdan uzaklaşmaktadırlar. Ayrıca TÜİK tarafından uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan 1\$, 2.15 \$ve 4.30\$ değerleri satın alma gücüne göre kişi başına yoksulluk değerleri hesaplanmaktadır. (www.tuik.gov.tr). **Kırsal - kenstel yoksulluk** kategorize edilirken geniş bir kapsam ile ele alınacak olursa kentsel yoksulluk, bireysel gelişim (eğitim, gelir, sağlık ve güvenlik); fiziksel şartlar (kentsel altyapı ve konut), doğal çevre; toplumsal ilişkiler (aile, siyasi partiler, resmi olmayan örgütlenmeler) şeklinde değerlendirilmektedir. Tanımın içeriğinden de anlaşılacağı üzere kentsel yoksulluk oldukça geniş bir kapsamda incelenmektedir. Kırsal yoksulluk ise kişilerin daha çok yeterli tüketim, eğitim, sağlık, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişimindeki kısıtlılık halini ifade etmek için kullanılmaktadır (Dinçoflaz, 2009: 34-35). **Gelir-İnsani yoksulluk** asgari yaşam seviyesini sürdürmek için gerekli duyulan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır ve bu sınırın altında kalan kimseler yoksul olarak nitelendirilir. İnsani yoksulluk ise, insanca yaşam için gerekli parasal imkanların yanı sıra temel ihtiyaçların karşılanması için ekonomik olduğu kadar sosyal ve kültürel birtakım olanaklara da sahip olunması fikrinden yola çıkılarak oluşturulmuştur (Aktan ve Vural, 2002)

3. YOKSULLUĞUN MAKRO İKTİSADİ - SOSYAL FAKTÖRLER İLE ETKİLEŞİMİ

Yoksulluğun çeşitli makro iktisadi ve sosyal sebeplerle bağlantılı olduğu daha önce de ifade edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, ilk olarak küreselleşme ile beraber ortaya çıkan finansal derinleşme ve ticari serbestleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri analiz edilecek, akabinde yoksulluğu etkilediği düşünülen enflasyon, büyüme ve gelir eşitsizliği, işsizlik- istihdam, işgücü piyasasının değişimi- sendikalaşma, hızlı nüfus artışı, eğitim, coğrafi faktörler, yerleşim yeri, ayrımcılık gibi çeşitli etkenlerin yoksulluk üzerindeki etkileri anlatılacaktır.

Ticari Serbestleşme: Küreselleşme ile beraberinde ortaya çıkan uluslararası ticaretin faktör fiyatları ile büyümeyi, büyüme üzerinden de yoksulluğu etkilediği klasik iktisadi ekol uyarınca bilinen bir savdır. Bu sava göre, ticaretin serbestleşmesi daha

yüksek ücret seviyelerini de beraberinde getirerek yoksulluğu azaltacaktır denilmektedir. Artan dış ticaretin beraberinde gelen yatırım artışı, özellikle vasıfsız işgücü için çok yüksek donanım ihtiyacı duyulmayan yeni istihdam imkânları yaratmaktadır (Badiane ve Kherallah, 1999). Yapılan bazı amprik çalışmalarda ticari açıklığın daha yüksek bir ekonomik büyümeyi desteklediği ve bu kanal üzerinden yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynadığı ileri sürülmektedir, ek olarak ortalama gelirdeki büyüme ile toplumda en yoksul olarak kabul edilen kişilerin gelirleri arasındaki korelasyona bakıldığında güçlü bir ilişki tespit edilmiştir (Adams, 2003; Dollar ve Kraay, 2004). Dış ticaretin serbestleşmesi yoksulluk oranlarını istihdam edilebilirlik açısından etkilediği gibi ücret haddindeki değişimler yolu ile de etkileyebilmektedir. Eğitim ve istihdamı destekleyen politikalar ile işgücünün donanımının artırılması yeni iş fırsatları karşısında yüksek bir ücret haddinden işe başlamayı kolaylaştırarak yoksulluk riskini azaltacaktır. Bunlara ilaveten işçi haklarının korunması da işgücünün yoksulluğa düşme riskini azaltan bir diğer unsurdur. Doğruel ve Doğruel'den aktaran Sönmez' göre (2018), ülkelerin içinde buldukları mevcut şartlar ve dış ticaret açıklığı farklı yoksulluk etkilerine sebep olabilmektedir. Ekonomilerin gösterebilecekleri küreselleşme ve ticari açıklık performansının yoksulluğu azaltabilmesi için yasal, politik, idari değişimi başarılı şekilde uyarlamaları gerekmektedir. Ayrıca, dış ticaretteki serbestleşme döviz kuru kanalından da yoksulluğu etkilemektedir. Hükümetler ticarete konu olan sektörlerdeki kaynakları yeniden tahsis etmek amacıyla reel döviz kuru politikası uygular ise azalan reel döviz kuru söz konusu sektörlerde faaliyet gösterenlerin gelirinde bir artışa dolayısı ile yoksullukta bir azalışa neden olabilir. Diğer taraftan ticarete konu olmayan sektörlerde yaşanacak işgücü talebi azalışı istihdam ve nominal ücret azalışına yol açarak yoksulluğu artıracaktır. Dış ticaret açıklığının yoksulluğu etkilediği bir başka kanal ise ithal ürün vergisindeki düşüş nedeniyle kamu gelirlerinde azalmanın ortaya çıkmasıdır. Eğer kamu gelirlerinde ortaya çıkan bu azalma tüketim malları üzerindeki vergilerle ikame edilmeye çalışılırsa sonuç yoksulların aleyhine olacaktır (Sönmez: 2018, ss.40- 42). Ticari serbestleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi hakkında net kanıtlar bulunmamaktadır. Ticari serbestleşme ile gelen yeni

yatırım ve istihdam alanlarından kentlerde kırsal kesime oranla daha fazla faydalanılması ve yoksul kimselerin yeni piyasalara erişiminin kısıtlı olması önemli bir sorundur.

Finansal Derinleşme: Finansal derinleşme yoksulluk arasındaki ilişki birtakım varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlardan birincisi finansal derinleşme ile artan sermaye dolaşımı sonucu krediye erişim olanaklarının artması nedeniyle yoksullara düşük maliyetli kredi imkânlarının sağlanması ve finansal hizmetlere erişimin yükselmesidir (bu süreç tersine de evrilebilmektedir) (Odhiambo, 2009; Pradhan, 2010; Akhter, 2010). İkinci ilişki ise finansal derinleşme sayesinde artan ekonomik büyümeden yoksulların da pay alabileceği varsayımdır. Bunlara ek olarak, sermaye birikiminin sağlanması için finansal kanalların artması gerekliliği tezi de öne sürülmektedir (Greenwood ve Jovanovic, 1990, McKinnon, 1973). Son zamanlarda yapılan birçok çalışmada finansal derinleşmenin yoksulluk üzerinde azaltıcı bir etki yarattığı (Beck vd., 2007; Honohan, 2004; Jalilian ve Kirkpatrick, 2002) ifade edilirken, diğer çalışmalarda finansal derinleşme sebebiyle ortaya çıkan istikrarsız makroekonomik ortamdan söz edilmiştir (Singh vd. 2015; Kaminsky ve Reinhart, 1999, Easterly ve Fischer, 2001). Dolayısıyla finansal derinleşmenin yoksulluğa nasıl bir etki yapacağı konusu net değildir.

Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda finansal gelişme-derinleşme, ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisi incelendiğinde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi, ekonomik büyümenin ise yoksulluğun azalmasının nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kar vd. (2011) yaptıkları çalışmada finansal gelişme sayesinde ekonomik büyüme olacağı, ekonomik büyümenin de yoksulluk azalışına neden olmasına rağmen kısa dönemde yoksulluk düşüşü ve finansal gelişme arasındaki doğrudan ilişkinin sınırlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Belen, Karamelikli' ye göre (2016) finansal gelişme kısa dönemde ekonomik büyüme ve yoksulluk azalışının tek yönlü Granger nedenidir ve uzun dönemde ise finansal büyüme ve yoksulluğun azalması arasında eşbütünleşme yoktur.

Enflasyon: Ekonomide enflasyonun gelir ve servet dağılımını bozmak suretiyle yoksulluğu dolaylı olarak etkilediği bilinmektedir. Memur, işçi, asgari ücretli gibi bir kesim sabit gelirlilerin ücret artışları belirli dönemlerde toplu iş sözleşmeleri veya pazarlıklarla tespit edilmektedir. Bu sözleşme veya pazarlıkların belirli aralıklarla gerçekleştirilmesi enflasyon nedeniyle reel gelir kaybına sebep olmaktadır. Özellikle asgari ücretlilerin gelirleri enflasyon oranı kadar artırılmazsa bu kesimin yoksulluk riski ile karşı karşıya kalması olasıdır.

Büyüme ve Gelir Eşitsizliği: Bir ülkenin ne kadar büyüdüğü ve ne kadar zenginleştiğinin nicel ölçütlerinden birisi de milli geliridir. Ülkedeki GSYİH rakamları yani ülkede yaratılan ekonomik değerın büyüklüğü yoksulluk sorunu açısından önemli olduğu kadar bu değerın nasıl bölüşüldüğü de sorunun çözümü ile yakından ilişkilidir.

Neoliberal politikaların ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilgili analizleri ekonomilerin dışı açılma süreçleri ile beraber büyüme oranlarındaki artışın yoksulluğu azaltacağı yönünde olmuştur (İncekara, Mutlugün, 2016, s.358). Gelir eşitsizliği bir ülkede, bireyler arasında ya da ülke içerisindeki bölgeler arasında ya da dünyadaki gelirin dağılımı çerçevesince ortalamadan sapma anlamına gelmektedir. Gelir dağılımında adaletsizlik yoksulluğun da artması demektir (Erçakar, Güvenoğlu, 2018, ss.40-43).

İşsizlik ve İstihdam: Yoksulluk, asgari geçim düzeyini sağlayacak herhangi bir gelire sahip olamamak şeklinde tanımlanacak olursa yoksulluk ve işsizlik arasında yakın bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. İşsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişki çift yönlüdür yani işsizlik yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olabilecek bir durumdur. Eğer kişiler başka yerden bir gelir temin edemiyorlar ise işsizlik yoksulluğa sebep olacaktır. Ek olarak, işsizlik artışı nedeniyle ortaya çıkan talep azalışı üretim hacmini daralması, istihdamın azalması ve işsizliğe neden olacaktır. İşsizlik ve yoksulluk birbiri ile oldukça bağlantılı kavramlardır. Kişinin işsiz kalması nedeniyle uğrayacağı gelir kaybının yoksulluk tehlikesini artıracığı genel bir kabuldür; fakat işsizlik ve yoksulluk arasındaki bu ilişkinin ülkeden ülkeye uygulanan sosyal politikalar

aracılığı ile değişebildiği gözlemlenmektedir. İşsizlik her zaman gelir sahibi olmamak, istihdam halinde bulunmak ise her zaman yoksulluktan kurtulmak anlamına gelmemektedir. Bazı ülkelerde işsiz kalmak yoksulluğu beraberinde getirirse de bazı ülkelerde de işsiz kimselerle istihdam halinde olanlar arasında yoksulluk anlamında önemli bir fark bulunmamaktadır. Bu nedenle karşımıza çalışan yoksulluğu kavramı çıkmaktadır. **Çalışan yoksulluğu:** sadece düşük gelirli olmanın sonucu değildir, yılın en az yarısını çalışarak veya iş aramak suretiyle çalışma hayatı içerisinde geçirdiği halde kendisi ve ailesi yoksulluk eşiği üzerine çıkamayan kimselere denilmektedir (Kayataş, 2014, ss.11-12).

Sendikalaşma- İşgücü Piyasasının Değişimi: Çalışan haklarını korumak için kurulan sendikalarının önemli özelliklerinden birisi de işveren ve işçi arasındaki güç eşitsizliğini ortadan kaldırmaktır. Sendikalar çalışan yoksulluğu adı altında ifade ettiğimiz, yoksulluk sınırı altında geliri olan istihdam halindeki bireyler adına daha yüksek bir ücret haddine kavuşmak için mücadele etmektedirler. Bu nedenle, emek piyasasında sendikaların yetersizliği ya da sendikalaşma oranlarının azlığı dolaylı olarak yoksulluğu etkilemektedir. İşgücü piyasasının yeniden yapılanması ise istihdam piyasasında önemli dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Sanayi toplumundan hizmet toplumuna geçişle birlikte imalat sanayi gibi ortalama ücretlerin yüksek olduğu sektörler yerini hizmet sektörü gibi düşük ortalama ücret veren sektörlerle bırakmıştır. Bunların yanında değişime uğrayan istihdam politikaları da önem arz etmektedir. Yüksek ücretli belirli bir işgücüne ek olarak, geçici statüde düşük ücretle çalıştırılan bir kesim ortaya çıkmış, yarı zamanlı çalışma gibi esnek çalışma kavramları da yoksulluğu etkileyen önemli faktörlerdendir (İncedal, 201, s.34)

Ayrıca yoksulluk üzerinde sosyal ve demografik nedenler de etkili olmaktadır. Hızlı nüfus artışı, eğitim seviyesi, ayrımcılık, yerleşim yeri, coğrafi nedenler yoksulluğu etkilemektedir. Aşağıda bu sebepler kısaca anlatılacaktır (İncedal, 2013, ss.38-44)

Hızlı Nüfus Artışı: Ekonomideki büyüme hızı ile nüfus artış hızının eş olmaması artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamadaki zorluğu da beraberinde getirecektir. Nüfusta yaşanan hızlı artış beraberinde konut ihtiyacı, eğitim problemleri, çarpık kentleşme-gecekondulaşma gibi yoksulluğu tetikleyen pek çok soruna yol açacaktır.

Eğitim Seviyesi: Eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluktan kurtulma ihtimali de artmaktadır. Eğitim yolu ile kişilerin niteliklerinin artması ile gelir elde edebilme potansiyelleri de artmaktadır. Aynı zamanda eğitim yolu ile emeğin verimliliği ve marjinal faydası artmakta, teknolojik gelişmelere uyum sağlama süreci hızlanmaktadır. Bu nedenle eğitimin yoksulluk üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmaktadır.

Ayrımcılık: Fırsat ve imkânlardan bazı grupların dışlanması nedeniyle ortaya çıkan sosyal hayattan soyutlanma yoksulluk sürecinde kendi kendini besleyen bir olgu haline dönüşmektedir. Toplumda ortaya çıkan ayrımcılık, cinsiyet, etnik köken, din gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Yapılan ayrımcılık neticesinde aynı donanımına sahip kimselerin işgücü piyasasında istihdam edilme olanaklarının kısıtlandığı ya da aynı mesleki pozisyonda daha düşük ücretle çalıştırıldıkları görülmektedir.

Yerleşim Yeri: Kişilerin yaşadıkları fiziksel çevre yoksullukla ilişkilidir. Yerleşim yeri temelinde yapılan ayırım genelde kır ve kentte yoksulluk şeklinde kategorize edilmektedir. Kırsal kesim genellikle tarımsal üretim ağır bastığı, toprak sahipliğinin adil olmadığı, fiziki altyapının yeterince gelişmediği yoksul yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Coğrafi Nedenler: Ülkelerin buldukları coğrafi konum da yoksulluğu etkilemektedir. İklim özellikleri bakımından aşırı soğuk ya da aşırı sıcak bölgelerde bulunmak, hammadde ve pazara erişim ya da ülkelerin yerüstü - yer altı kaynaklarının zenginliği bu ülkelerde yaşayan kimselerin gelirlerini ve yoksulluk oranlarını etkilemektedir.

4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

Türkiye’de yoksulluğun görünümü gelir ve harcama bazında oluşturulmuş tablolar itibariyle incelenecektir. Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan gelire dayalı yoksulluk sınırı yönteminde 2006-20018 yılları arasında Türkiye’deki mevcut durum ortaya konulmuştur. 2006 yılında 2.311 TL olan yoksulluk 2018 yılında % 26 artarak 8.647 TL olmuştur. Buna rağmen yoksul sayısı 2006 yılından bu tarafa düşmüştür. 2006 yılında yaklaşık 12 milyon kişi yoksulken 2018 yılında 10 milyon 647 bin kişi yoksuldur. Yıllar içinde yoksul kişi sayısında anlamlı bir düşüş görülmektedir, oransal bazda bakılacak olursa, 2006 yılındaki yoksulluk oranı %17,9’dan %13,3’e gerilemiştir (Bkz. Tablo.1). Satınalma gücü paritesine göre yoksulluk sınırı ise 2018 yılında 8647 TL olarak tespit edilmiştir. Yoksulluk açığının 30,7’den 22,1’e gerilemesi de olumlu bir gelişmedir.

Tablo.1. Satın alma Gücü Paritesi (SGP) Kullanılarak Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yoksulluk sınırı (TL)	2 311	2 935	3 075	3 419	3 608	3 958	4 394	4 871	5 390	6 032	6 896	7 707	8 647
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12096	10007	10 613	11391	11 461	11 058	11 31	10 321	10 451	10 503	10296	9 690	10 647
Yoksulluk oranı (%)	17,9	14,6	15,3	16,1	16,1	15,3	15,1	13,9	13,8	13,8	13,4	12,3	13,3
Yoksulluk açığı	30,7	25,0	25,0	26,1	25,3	25,7	26,0	24,5	23,6	23,8	23,0	21,5	22,1

Kaynak: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır, Yoksulluk hesaplamasında eşdeğer hane halkı gelirleri, Düzey 2 bazında SGP ile düzeltilmiştir. (%50 - 50%)

Türkiye’de eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, Yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı ise 2006-2018 yılları itibariyle aşağıda gösterilmektedir.

Tablo.2. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı

	Yıllar												
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018

%50 - 50%													
Yoksulluk sınırı (TL)	2351	3 041	3164	3522	3714	4069	4515	5007	5554	6246	7 116	7944	8892
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12548	11163	11580	12097	12025	11670	11998	11137	11332	11219	11026	10622	11091
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9
Yoksulluk açığı	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7

Kaynak: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablo.2 itibariyle yoksul sayısı ve yoksulluk oranının 2006 yılından 2018 yılına kadar düştüğü görülmektedir. 2009 yılındaki küresel kriz yoksulluk rakamlarını artırmıştır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksulluk sınırı 8892 TL olarak tespit edilmiştir.

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine ve hane halkı tipine göre yoksul sayıları ve yoksulluk oranları 2018 yılı itibariyle aşağıda yer almaktadır.

Tablo.3.Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Hane Halkı Tipine Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, 2018

	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı	Yoksulluk Oranı
Toplam	8 892	11 091	13,9
Tek kişilik hane halkı	8 892	360	9,6
Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	8 892	7 612	12,9
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	8 892	350	4,5
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	8 892	6 786	14,4
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	8 892	476	12,0
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı	8 892	3 060	18,8
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı	8 892	58	7,7

Kaynak: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine ve hane halkı tipine göre yoksul sayıları ve yoksulluk oranları incelenecek olursa, yoksulluk oranının en fazla “en az bir çekirdek aile ve diğer

kişilerden oluşan hane halkı” nda ortaya çıktığı görülecektir. Yoksulluk bu kategoride 2018 yılı itibariyle %18,8’dir bu yoksulluk oranını %14,4 ile “eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile” izlemektedir. Üçüncü sırada ise “tek çekirdek aileden oluşan hane halkı” yer almaktadır (Bkz.Tablo.3).

Tablo.4’ de Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine ve eğitim durumuna göre yoksul sayıları ve yoksulluk oranı rakamları, 2006-2018 yılı uyarınca gösterilmiştir. Beklenildiği üzere eğitim ve yoksulluk arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Eğitim seviyesi artıçça, yoksulluk oranı ve sayısı da azalmaktadır. 2018 yılında yoksul kişi oranı yükseköğretim mezunlarında %2,2 iken bu oran okur-yazar olmayanlarda %27,5 olmuştur. Sayı itibariyle okur-yazar olmayan 1 milyon 529 bin kişi yoksul iken, yükseköğretim mezunlarında yoksul kişi sayısı 207 bindir. Fakat; Tabloda 2006 ve 2018 seneleri dikkate alınarak okur-yazar olmayanlar ve yükseköğretim mezunlarının yıllar içerisindeki yoksulluk seyirleri incelendiğinde 2006 yılında 1 milyon 969 bin kişi olan okur-yazar olmayan yoksul sayısının 2018 yılında azalarak 1 milyon 529 bin kişiye düştüğü görülmektedir. Buna rağmen 2006 yılında yükseköğretim mezunlarında yoksulluk 24 bin kişi iken 2018 yılında bu rakam artarak 639 bin kişiye yükselmiştir. Türkiye’nin genç nüfusa sahip bir ülke olması, artan yükseköğretim mezununa rağmen söz konusu kesime yeterli istihdam olanağı sağlanamaması ortaya çıkan yükseköğretim mezunları içerisindeki yoksulluk artışının nedeni olarak düşünülebilir (Bkz.Tablo.4).

Tablo.4. Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı

Yoksulluk riski %50 - 50%	Yoksul sayısı (Bin kişi)					Yoksulluk oranı (%)				
	Okur - yazar olmayanlar	Bir okul bitirmeyenler	Lise altı eğitimli	Lise ve dengi okul mezunları	Yüksek öğretim mezunları	Okur - yazar olmayanlar	Bir okul bitirmeyenler	Lise altı eğitimli	Lise ve dengi okul mezunları	Yüksek öğretim mezunları
2006	1 969	1 004	3 783	463	24	32,8	27,8	5,4	14,3	0,7
2007	1 842	919	3 392	486	31	30,7	24,9	12,5	5,2	0,8
2008	1 798	938	3 647	491	29	29,5	24,2	13,3	5,2	0,7
2009	2 010	1 071	3 916	488	54	32,7	27,2	13,9	5,1	1,2
2010	1 733	1 085	4 055	424	50	28,8	27,5	14,3	4,5	1,0
2011	1 708	1 072	3 789	552	55	28,9	27,0	13,1	5,8	1,1
2012	1 800	1 044	3 948	566	66	30,1	26,1	13,5	5,9	1,1
2013	1 577	938	3 696	537	115	26,6	23,7	12,4	5,6	1,8
2014	1 667	1 043	3 731	553	90	27,7	25,1	12,5	5,7	1,3
2015	1 637	957	3 808	576	129	27,2	23,7	12,8	5,6	1,6
2016	1 523	929	3 734	642	150	26,2	24,1	12,5	6,2	1,7
2017	1 451	843	3 566	599	139	25,4	21,7	11,7	5,5	1,5
2018	1 529	906	3 708	639	207	27,5	23,6	12,1	5,8	2,2

Kaynak: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

Sosyal refah devletinin temel amaçlarından birisi de yaşayabilme güvenliğinin ve çalışma gücünün korunmasıdır. Dolayısı ile devletin yoksulluk sorununa çözüm getirmek için etkin rol oynaması gerektiği iddia edilir. Sosyal devlet ilkesi ve refah devleti prensipleri gereğince yoksulluk sorununun çözümünde devletin, çalışanların ve yoksulların avantajına olacak şekilde özel-

sosyal politika ve hukuk araçları ile faaliyetler yapılması gerekmektedir. Fakat, refah devleti politikalarının bütçe açıklarına ve finansal darboğazlara sebep olması bu politikaların devam ettirilemeyeceğine yönelik artan eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bununla beraber, yoksulluk ve refah devleti ilişkisi her zaman yoksulluğu azaltma konusunda başarılı olmamaktadır; ancak, konu hakkında yapılan çalışmaların büyük bir kısmı yoksulluğun azaltılmasında refah devleti uygulamalarının pozitif etkilerini ifade etmektedirler (Metin, 2012, ss.119-124).

Ulaşım imkânlarına erişimin kısıtlılığı, coğrafi konum açısından dezavantajlı olma, kamusal mal ve hizmetlerin toplumda yer alan herkese ulaştırılamaması, yoksulluğun devamlı hale gelmesindeki önemli etkenlerdendir. Bu etkenler, iktisadi fırsatlardan faydalanıp gelir elde edilememesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Devletin yoksulluk sorunu için uyguladığı çözüm stratejileri her zaman tartışma konusudur. Devletin, negatif gelir vergisi, artan oranlı gelir vergisi ya da servet vergilerine farklı ağırlıklar vermesi şeklinde uygulanacak maliye politikası araçlarını etkin kullanması ve bunların yanı sıra kamu harcamalarının arttırılması gerekliliği ifade edilmektedir. Ayrıca, sağlık, güvenlik, eğitim gibi hizmetlerin ücretsiz verilmesi, kamu yatırımlarının az gelişmiş bölgelerdeki bölgesel farklılıkları azaltmaya yönelik olarak hızlandırması, istihdam arttırıcı tedbirler uygulamaya koyulması, toplumda gelirin yeniden bölüşümünün sağlanması ve gelir dağılımı adaletinin tesis edilmesinin yoksulluk sorununun çözümünde etkili olacağı düşünülmektedir (Aktan, 2002. s.4). Devletin ulusal ölçekte uygulayacağı ekonomi politikaları da yoksulluğu azaltmak için önemlidir. Devlet, küçük ölçekli girişimcileri destekleyerek yoksullukla mücadelede edebilir. Bunun yanında, devlet tarafından uygulanan makro ölçekteki politikalar bölgeler arası farklılıkları ortadan kaldırılabılır ve yoksulluk sorununun ağırlıklı olarak görüldüğü bölgelere yapılacak yatırımlar, bölgesel kalkınma projelerinin hızlandırılması yoksulluğu azaltabilir (Dansuk,1997, s.102). Bütün bu önlemler aracılığı ile devletin ekonomide etkin rol oynaması yoksulluk sorununu çözerken ortaya başka sakıncalar çıkarabilmektedir. Bu sakıncalar: kamu başarısızlığı, kaynak dağılımında etkinliğin

bozulması ve bedavacılık sorunudur. Bu sakıncaları azaltmak için piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi ile üretim artışı yoluyla istihdamın arttırılması gereği ifade etmektedirler (Aktan, 2002, s.4).

Yoksulluğun azaltılmasında ya da bu sorunun tamamen ortadan kaldırılmasında devletin mutlak bir başarı yakaladığı söylenemez. Sosyal harcamalarda ve kaynakların yeniden dağıtılmasında aldığı sorumluluğa bağlı olarak devletin yoksulluğu azaltmadaki rolü değişebilmektedir. Devlet altyapı, ulaştırma, sağlık, eğitim, hizmetleri aracılığı ile yoksul kimselerin varlıklarında bir artış yaratabilir. Toplumun en alt gelir grubundaki % 20' lik kısma ne kadar ulaştığına bağlı olarak devletin yaptığı harcamaların yoksullukla mücadeledeki etkinliği de değişecektir. Devletin yapacağı harcamaları hangi sektörlere yönlendireceği de önemli bir konudur. Piyasa ekonomisinin işleyişinin aksatılmaması ve devletin her alanda yatırım yapmaması kaynak dağılımının bozulmaması açısından gereklidir. Yapılan çalışmalar, eğitim seviyesi artışının yoksulluktan kurtulma ihtimalini artırdığını göstermektedir. Dolayısı ile eğitim, sağlık gibi pozitif dışsallığı oldukça yüksek alanlarda devletin yatırımları yoksulluğu azaltabilir (Kabaş, 2009, s.156).

Bu iki bakış açısı altında yoksulluk sorununun çözümünde devletin biçilen rol ile ilgili tartışmalar halen devam etmektedir. Yoksullukla bütün toplumların karşılaştığı önemli sosyo-ekonomik sorunlardan biridir. Yoksulluk sorununun çözümü gönüllülük esasıyla ya da toplumun kendi doğal işleyişine göre kaderine terk edilemez. Bütün devletlerin yurttaşlarına, mutlak yoksulluk sınırının üzerinde bir yaşam standardı sağlaması temel ekonomik hedeflerden biri olmalıdır. Bu bağlamda aşağıda yoksullukla mücadelede kullanılan sosyal politikalar, vergi politikaları, işsizlik ödeneği mikro finansman- mikro kredi uygulamalarına yer verilmiştir.

5.1. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politikalar

Bir ülkede milli gelirin ne kadarının sosyal kamu harcamalarına ayrıldığı sosyal refah devleti ilkesinin gerçek hayattaki göstergesi olarak düşünülebilir. Yoksulluğun azaltılması

ve önlenmesi için sosyal koruma, en temel sosyal politika araçlarının başında gelmektedir. Ev yardımı, işsizlik yardımları, emeklilik, çocuk desteği, tarımsal sigorta, meslek edindirme programları, v.s. birçok araç ile yoksulluğun azaltılması amaçlanmaktadır (Kızıler, 2017, ss.901-92). Türkiye’de yoksullukla mücadelede merkezi yönetim, yerel yönetim ve birçok kamu kurum ve kuruluşu çerçevesince aynı/ nakdi yardımlar şeklinde gerçekleştirilmektedir. 1976 yılında kabul edilmiş 2022 sayılı “Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” yoksullukla mücadelede uygulanan ilk doğrudan yardım olarak kabul edilebilir. Akabinde uygulanan politikalara örnek olarak: 1982 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından muhtaç durumdaki öğrencilere sağlanan burs ve parasız yatılılık hizmeti, 1983 yılında ise mülga Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna (SHÇEK) verilen görevle muhtaç kişilere aynı ve nakdi yardım hizmeti sağlanmıştır. Ertesi sene, 1984 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü de, çeşitli sosyal yardımlar yapma yetkisine sahip olmuştur. 1986 yılında kabul edilen 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” ile yoksul ve muhtaç tüm vatandaşları kapsayan bir süreç oluşturulmaya çalışılmıştır. İçinde bulunduğumuz dönemde sosyal yardım sistemi içerisinde hizmet veren kurumlar: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yüksek Öğrenim Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı ve belediyelerdir. 2011 yılındaki değişiklik ile sosyal yardım ve hizmet veren kuruluşlar bir tek kurum adı altında birleşerek “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” na dönüştürülmüştür. Bu bakanlık bünyesi altında yer alan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü yoksullukla mücadelede en önemli kurumlardandır (Kızıler,2017, ss.90-91). SYDGM yoksulluğun daha fazla hissedildiği bölge ve illerde yardıma muhtaç özürlü, kimsesiz, yaşlı ve hastalara yemek-yardım hizmeti verirken doğal afet gibi nedenlerden dolayı güçlük çeken kimselerin de temel gereksinmelerinin karşılanması amacıyla gıda, giyinme, barınma gibi yardımlar yapmaktadır. Ayrıca müdürlük tarafından gelir sağlayıcı projelere yönelik destek programları uygulanmaktadır (Ceyhan, 2018, s.133).

Ana gruplar bazında sosyal yardım programları (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/>) aşağıdaki gibi sıralandırılabilir:

- Aile yardımları: Doğum yardımı, muhtaç asker ailelerine yardımlar, gıda- barınma yardımları, sosyal konut projesi, yakacak yardımı, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, öksüz- yetim yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı
- Eğitim yardımları: Ücretsiz ders kitabı yardımı, şartlı eğitim yardımı eğitim materyali yardımı, öğle yemeği yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması, yurt yapımı öğrenci taşıma barınma ve iaae yardımı
- Sağlık yardımları: şartlı sağlık yardımı, engelli ihtiyaç yardımı, GSS gelir tespiti ve pirim desteği
- Özel amaçlı yardımlar: ahevleri, afet (acil durum yardımları), Terör Zararı Yardımı, Sosyal uyum yardımı
- Yaşlı ve engelli yardımları: Engelli yardımı, yaşlılık yardımı, engelli yakını yardımı (18 yaşından küçük engelliler), Slikozis Yardımı, evde bakım yardımı
- Proje destekleri ve istihdam yardımları: İstihdam eğitimi projesi, işe başlama yardımı gelir getirici proje destekleri, kırsal alanda sosyal destek projesi, sosyal hizmet projeleri, işe yönlendirme yardımı,

Yoksul ve muhtaç vatandaşları içeren daha geniş kapsamlı bir program dahilinde 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşıma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” ile Türkiye’de doğrudan yoksullukla mücadele için uygulanan ve sağlık imkânlarından ücretsiz faydalanmaya yarayan “yeşil kart” uygulaması da başlatılmıştır (İncedal, 2013, s.69). 2009 yılından bu yana verilen sosyal koruma harcamaları incelendiği zaman toplam harcamaların yaklaşık 3 kat arttığı görülmektedir (Bknz. Tablo.5)

Tablo.5.Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine göre Dağılımı, 2009-2017

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ^(r)	2017
Sosyal koruma harcamaları toplamı	134 522	148 450	171 668	195 663	220 429	247 244	280 074	336 520	382 639
İdari Masraflar ve Diğer Harcamalar	2 032	2 205	2 586	2 976	3 982	4 332	5 163	5 744	7 108
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı	132 490	146 245	169 082	192 687	216 446	242 912	274 912	330 776	375 531
Hastalık/Sağlık Bakımı	47 384	49 429	56 046	60 518	65 839	73 322	80 463	91 330	103 077
Engelli/malül	3 538	4 280	5 654	7 035	8 088	9 251	10 124	11 982	13 317
Emekli/Yaşlı	63 236	71 725	80 243	92 137	104 554	117 390	133 515	162 139	185 036
Dul/Yetim	11 649	14 148	19 200	22 424	25 568	28 931	32 719	39 615	44 684
Aile/çocuk	3 418	3 681	4 603	5 597	6 899	7 580	8 901	12 319	14 891
İşsizlik	1 856	1 624	1 739	2 431	2 572	3 167	5 263	8 172	8 672
Sosyal Dışlanma	1 408	1 359	1 596	2 545	2 927	3 271	3 927	5 218	5 853

Kaynak: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Şeker (2008) yılında yapmış olduğu çalışmada Türkiye’deki sosyal transferler ve yoksulluk ilişkisini Türkiye İstatistik Kurumu hane halkı bütçe anketi ham verilerini kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, gelir eşitsizliğini azaltmada sosyal transferlerin önemli bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır (Şeker, 2008, s. 170). Çelikay ve Gümüş (2014), 26 istatistikî bölge birimi temelinde, statik panel veri analizi yardımıyla, sosyal yardımlar ve yoksulluk oranı ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmanın sonunda, sosyal harcamalarda ortaya çıkan artışın yoksulluk oranının azalttığına dikkat çekilerek muhtaç bireylere transfer edilen sosyal yardımların yoksullukla mücadelede sosyal risklere ve sosyal dışlamaya karşı etkili olduğunu iddia etmişlerdir. Özdemir (2018, s.129) doktora tezinde yoksulluk ve sosyal yardımlar arasındaki ilişkiyi araştırmış, sosyal yardımlar ve yoksulluk arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit ederek, sosyal yardımlarda

ortaya çıkan %1'lik bir artışın hane halkı tüketim harcamalarını (yoksulluk göstergesi olarak) % 0,160 artırdığını tespit etmiştir.

5.2. Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikaları

Yoksullukla mücadelede, ödeme gücü esas alınarak gelir üzerinden bir vergi politikası uygulanabileceği gibi harcamalar ve servet üzerinden de vergi alınarak yoksullukla mücadele edilebilmektedir. Gelir vergisi subjektif karakterli bir vergi olması nedeniyle artan oranlı tarife yapısı sayesinde ödeme gücü yüksek olandan fazla, düşük olandan az vergi alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca gelir vergisinde uygulanabilecek istisna ve muafiyetler ile bazı konu- kişiler vergiden muaf tutulabilmektedir. Dolayısı ile vergi çeşitleri arasında gelir vergisinin yoksullukla mücadelede daha etkin rol oynayabileceği düşünülmektedir. Kurumlar vergisi ise objektif karakteri nedeniyle düz oranlı bir tarifeye göre dizayn edilmiştir. Kurumların düşük oranda vergilendirilmesi, ayrıca kurumların ellerinde bulunan güç nedeniyle vergi yansımalarına sebep olmaları ekonomide gelir dağılımını bozucu bir etki yaratacaktır. Kurumlar vergisi uyarınca uygulanacak teşviklerin yatırımlara kanalize edilmesi, vergi yansımalarının önüne geçilmesi ile yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizlikleri ile mücadele edilebilir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerle de yoksullukla mücadele mümkündür. Harcamalar üzerinden alınan katma değer vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), özel iletişim vergisi benzeri vergiler kişisel durumu dikkate almamaktadır. Bu nedenle gelir dağılımında bir bozulmaya sebep olmaktadır. Vergileme sisteminde dolaylı vergilerden ziyade dolaysız vergilerin yaygınlaştırılması yoksullukla mücadele için önemlidir. Bunlara ek olarak zorunlu tüketim mallarına uygulanacak vergi oranlarının düşük, bunların dışında kalan vergilerin ise artırılması; dolaysız vergi kaynaklarında ise veri tarifesinin gerçek ödeme gücünü yansıtabilecek şekilde ayarlanması gerekmektedir (Aydın ve Türgay, 2011, ss.254-255).

Her ülkede devletler farkı gerekçelerle ortaya çıkan yoksulluk sorununa çözüm bulmak ya da bu sorunu hafifletmek amacıyla gelir transferi politikalarına ek olarak vergi ile ilgili çeşitli düzenlemelere de gitmektedirler. Yoksullukla mücadelede etkin olarak kullanılacak vergi politikalarının etkinliği: Vergileme

yapılırken artan oranlı vergileme, en az geçim indirimi, ayırma ilkesi gibi hususlar uyarınca ödeme gücünün dikkate alınıp alınmadığına; vergi oranlarına; vergilerin dolaylı- dolaysız olmasına; vergi denetimine; vergi idaresinin etkinliğine; vergi tabanının genişliğine; vergi teşvik sisteminin düzenlenmesine bağlıdır.

Bilhassa vergi kredisi ile beraber yoksulluk sınırındaki kimselere yapılan kaynak transferi bir anlamda söz konusu kimselerin sübvansede edilmesi anlamına gelmektedir. Bu sayede birçok kimse yoksulluk sınırının üzerinde tutulabilmektedir. Yoksullukla mücadelede gereken finansman kaynağına ulaşım vergi denetimini iyi yapılması, kayıt dışı ekonominin azaltılmasına da bağlıdır. Harcama vergileri söz konusu olduğunda yoksul kimselerin tüketimi vergi indirim ve tatilleri ile desteklenebilir. Türkiye’de sürekli olarak yapılan vergi afları yüksek gelir grubunun lehine olmakta, vergi kaçırmayı ve kayıt dışılığı artırmaktadır. Artan kayıt dışılık ise yoksulluk sınırının belirlenmesini zorlaştırırken, yoksulluğu azaltmak için alınacak önlemleri sekteye uğratmaktadır. Ayrıca Türkiye’de asgari ücretin vergi kapsamı dışında tutulması çalışan yoksulların azaltılması adına önemli bir adım olabilir (Günaydın ve Yıldız, 2016, ss.91,92,101).

Toplam gelir vergileri içinde dolaylı vergilerin en yüksek olduğu ülkelerin başında Türkiye, gelmektedir. Türkiye’de toplam vergi gelirlerinin yüzde 30’nun gelir üzerinden alınan vergiler oluştururken yaklaşık yüzde 70’ini ise tüketim üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. 2017 yılına ilişkin vergi rakamları uyarınca 536 milyar lira vergi gelirinin 360 milyarı dolaylı vergilerden, 176 milyar liranın doğrudan vergilerden oluşmaktadır. Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliğinin oldukça ciddi boyutlara varmasının nedenlerinden birisi de vergi sisteminin yapısındaki mevcut dengesizliklerdir. Devlet, vergi politikası yolu ile negatif gelir vergisini bir araç olarak kullanabilir (Özdemir, 2018, s.128)

5.3. Yoksullukla Mücadelede İşsizlik Ödeneği

İşsizlik ödeneği, 4447 sayılı kanun hükmünce belirli şartları taşımaları halinde sigortalı işsizlere yapılan ödemelerden

oluşmaktadır. (<https://www.iskur.gov.tr>). İşsizlik ödeneği ile gelir kaybının azaltılarak satın alma gücünün azalmasına da engel olunması amaçlanmaktadır, böylelikle toplam talep belirli bir seviyede tutulabilecektir.

5.4. Yoksullukla Mücadelede Mikro Finansman, Mikro Kredi Uygulamaları

Mikro finans ve mikro kredi birbirinden farklı kavramlardır. Mikro finans mikro krediyi de kapsayan yoksulların tasarruf, emeklilik, tüketici kredisi, sigorta, para transferi gibi hizmetleri kapsayan finansal yapılandırma (Boz, Çınar, 2016: 108). Mikro kredi ise kalkınma politikası görevi olarak kullanılabilen, düşük gelirli ve finans olanaklarına ulaşım zorluğu çekmekte olan kimselere verilen küçük ölçekli ve düşük faizli bir kredi türüdür. Mikro krediler, Türkiye’de sivil toplum örgütleri aracılığı ile ilk defa 2002 yılında Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Maya Mikro Kredi Projesi ile beraber başlamıştır. Bunun yanında Ziraat Bankası, Halk Bankası çiftçilere ve küçük ölçekli işletmelere ucuz kredi sağlarken kadın girişimcilere de son dönemlerde kredi kullanmıştır. Mikro finans uygulaması Türkiye Grameen mikro kredi projesi (TGMP) yoluyla da sağlanabilmektedir. Türkiye’deki mikro kredi uygulamalarının açlık ve yoksulluk gibi sorunların çözümünde kullanılacak bir politika aracı olduğu söylenebilir. Bilhassa girişimciliği özendirme amacıyla verilen mikro krediler sayesinde kişiler hem kendilerine hem de başka kimselere istihdam olanağı sağlayarak gelir elde edebilirler, dolayısıyla yoksulluktan kurtulmak için mikro krediler önemli bir alternatif politika aracıdır (Deviren, 2009). Türkiye özelinde yapılan bazı çalışmalarda verilen mikro kredilerin yoksulluğu azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Öz ve Çolakoğlu, 2014; Çiftçi ve Akkul, 2011; Bayraktutan ve Akatay, 2012; Ören v.d, 2012; Baktır ve Erdem, 2015, Şengür ve Taban 2012; Ceyhan, 2010; Boz ve Çınar, 2016)

5. SONUÇ

Kırsal kesimde yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle, küçük aile işletmelerinin devlet tarafından desteklenmesi ve tarımsal ürün üretiminde artış ile

beraber istihdam imkânlarının yaratılması gerekmektedir. Tarımla uğraşan kesimin yüksek pazar değeri olan organik tarım, hayvancılık ürünleri gibi alanlara yönlendirilmesi daha yüksek gelir imkânına kavuşarak yoksulluktan kurtulma şansını artırabilir. Ayrıca gübreleme, sulama, depolama konularında tarım sektörüne destek verilmesi ya da bilgilendirme hizmetlerinin artmasının bu kesimde görülen yoksulluk oranlarını azaltacağı düşünülmektedir.

Hane halkı türlerine göre en yüksek yoksulluk ataerkil ve geniş ailede görülmektedir. Çok çocuklu ailelerin çocuklarının sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığı bilinmektedir. Yoksul kimselere, aile planlamasının, doğum kontrolü yöntemlerinin iyi anlatılması gerekmektedir.

Toplumsal eşitsizliğin ana temelinde erkek ve kadın arasında var olan eşitsiz güç ilişkileri yatmaktadır. Bu eşitsizlik cinsiyete göre yoksulluk oranlarına bakıldığı zaman bütün seneler itibariyle kadınlardaki yoksulluk oranının erkeklerdeki yoksulluk oranından yüksek olmasına sebebiyet verir. Bilhassa çocuk bakımı ve sorumluluğunun sadece kadının üzerinde olması, kadının işgücü piyasasına girmesini engellemekte ve gelir kaybına sebebiyet vererek kadın yoksulluğunu arttırmaktadır. Uygulanacak her türlü sosyal politikanın bu güç eşitsizliğini kadın lehine değiştirecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Eğitim durumunun yoksullukla ilişkisi bulunmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk riski azalmaktadır. Yoksul kimselerin beşeri sermaye yatırımlarının artırılması yoksulluğun azaltılması için iyi bir politika önerisidir.

Fertlerin çalışma durumu da yoksulluğu şekillendirmektedir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar yoksulluktan en fazla etkilenenlerdir. İşverenlerin ise yoksulluğa maruz kalmadığı, işveren kimseler arasında yoksulluğun son derece az olduğu görülebilir. Bu nedenle iyi verilecek girişimcilik eğitimlerinin hem kişinin kendisine hem de diğer bireylere istihdam olanağı sağlayacağı düşüncesi ile yoksulluğu azaltması beklenebilir. Yoksulluktan en az etkilenen bir diğer kesim ise ücretli- maaşlı çalışanlardır. Ücretli ve maaşlı çalışanların bu durumlarını

korumaları için enflasyon oranları bazında düzenli olarak ücret artışı gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Adams, R. H. (2003). Economic Growth, Inequality and Poverty: Findings from a New Data Set. World Bank Working Paper, No. 2972.

Akhter, S. (2010). Cross Country Evidence on The Linkages Between Financial Development and Poverty. International Journal Of Business and Management, 5(1), s.3-19.

Aktan,C.C. (2002). Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Aydın, M., Türgan, T. (2011). Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(1), ss.249-274.

Badiane, O. ve Kherallah M. (1999). Market Liberalization and the Poor, Quarterly Journal of International Agriculture, 59, ss.103-123.

Baktır, N..S., Erdem E. (2015). Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Ekonomik Etkilerin Ölçülmesi. Sakarya İktisat Dergisi,3, ISSN 2147-0790, ss.52-82.

Bayraktutan, Y.,Akatay, M. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, ss.1-34.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A.& Levine, Ross. (2007). Finance, İnequality And The Poor. Journal of Economic Growth, 12, ss.27-49.

Belen, M.,Karamelikli H. (2016). Finansal Gelişme ve Yoksulluğun Azalması Arasındaki İlişki: Ampirik Bir İnceleme. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), ss.125-141.

- Ceyhan, H. (2010). Yerel İktisadi Kalkınma Bağlamında Mikro Kredi Uygulamalarının İstihdama Etkisi Ve Karaman İlinde Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Ceyhan, T. (2018). Yoksulluğun Küresel Görünümü Ve Sosyal Politikalar Kapsamında Türkiye’de Yoksullukla Mücadele. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53 (1), ss.111-147.
- Çelik, K. Vural İ.Y.& Tuncer, G. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, ss.41-79.
- Çelikay F., Gümüş, E. (2014). Sosyal Harcamaların Yoksulluk Üzerine Etkileri: Ampirik Bir İnceleme. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), ss.127-138.
- Çınar, Ö.Boz Çelebi F. (2016). Mikro Kredinin Yoksulluk Ve İstihdam Üzerine Etkisi: Tra1 Bölgesinde Alan Araştırması. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 7 (18), ss.108-135.
- Çiftçi, N., Akkul R. (2011). Cinsiyetler Arası Gelir Eşitsizliğini Gidermede Mikro Kredi Uygulamalarının Etkinliği: Bilecik İli Örneği,. EconAnadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II.
- Dansuk, E.(1997). Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Dollar D., Aart K. (2004). Trade, Growth, and Poverty. The Economic Journal, 114(493), ss.F22–F49.
- Deviren Vatansever N. (2009). Küresel Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredilerin Rolü. Mevzuat Dergisi, 12(137), <https://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/02.htm> (Erişim Tarihi:27.01.2019).
- Dinçoflaz, N.J. (2009). Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları. Sosyal Yardım Uzmanlık

Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Easterly, W., Fischer, S. (2001),. Inflation and The Poor. *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(2), s.160-178.

Erçakar M.E., Güvenoğlu H. (2018). Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış. *Namık Kemal Üniversiteleri Dergileri Sosyal Bilimler S.01*, ss.38-53.

Greenwood, J., Jovanic, B. (1990). Financial Development, Growth And The Distribution of Income. *Journal of Political Economy*, 98 (5), ss.1075-1107.

Günaydın, İ.Yıldız, B. (2016). Vergi Politikası ile Yoksulluk Azaltılabilir Mi?. *Global Journal of Economics and Business Studies Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*. Bahar-2016. 5(9), ss. 90-104.

Honohan, P. (2004). Financial Development, Growth, And Poverty: How Close Are The Links?. *Policy Research Working Paper No. 3203*, World Bank: Washington, DC.

İncedal, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları. *Aile Ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*. Ankara.

İncekara A., Mutlugün, B. (2016), “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi. *International Conference on Eurasian Economies*

Jalilian, H., Kirkpatrick, C. (2002). Financial Development And Poverty Reduction in Developing Countries. *International Journal of Finance & Economics*, 7, ss.97-108.

Kabaş, T.(2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Çukurova Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kaminsky, G.. L., Reinhart, Carmen. M. (1999). The Twin Crises: The Causes of Banking And Balance Of Payments Problems. *American Economic Review*, 89(3), ss.473-500.

Kar M., Agir, H., Peker, O. (2011). Financial Development and Poverty Reduction in Turkey.

https://www.researchgate.net/publication/267302766_FINANCIAL_DEVELOPMENT_AND_POVERTY_REDUCTION_IN_TURKEY (Erişim Tarihi: 07.03.2019)

Kartal, N., Yılmaz, D. (2014). Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri Ve Çözüm Önerileri Üzerine”. C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 15(2), ss.135-154.

Kayataş G. D. (2014). Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Kızıler, N. (2017). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Transfer Harcamaları. Journal of Life Economics, 4(1), ss.77-100.

McKinnon, R.I. (1973). Money And Capital in Economic Development, Brookings Institution Press.

Odhiambo, N. M. (2009). Finance, Growth, Poverty Nexus İn South Africa: A Dynamic Causality Linkage. The Journal of Socio Economics, 38, ss.320-325.

Ören, Kenan, Negiz Nilüfer. ve Akman Elvettin (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26(2), ss.313-338.

Öz, C..S., Çolakoğlu,C. (2014). Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi. Çalışma ve Toplum Dergisi, 4(43), ss.177-206.

Özdemir, Arpacıoğlu Ö. (2018). Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.

Öztürk, Ş. (2019). Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/ozturk_sina_si.pdf (Erişim Tarihi: 23.03.2019)

Pradhan, Rudra. P. (2010). The Nexus Between Finance, Growth And Poverty İn India: The Cointegration And Causality Approach. Asian Social Science, 6, ss.114–122.

Singh, R.J. & Huang, Y. (2015). Financial Deepening, Property Rights, and Poverty: Evidence From Sub Saharan Africa. Journal of Banking and Financial Economics, 1(3). ss.130-151.

Şeker, D., Sırma. (2008). Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi. Ankara.

Şengür, M.,Taban S. (2012). Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), ss.59-89.

TÜSİAD, (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk- Avrupa Birliği ile Karşılaştırma.Aralık, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295. İstanbul, <http://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1865-turkiyede-bireyselgelir-dagilimi-ve-yoksulluk---avrupa-birligi-ile-karsilastirma>, (Erişim Tarihi: 12.01.2019)

Ulusoy, A., Karakurt, B., Akbulut, E.. (2015). Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi. Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(2), ss. 45-75.

Winters, A. L., Mcculloch, N., Mckay A. (2004). Trade Liberalization And Poverty: The Evidence So Far. Journal of Economic Literature Vol. XIII, ss.72–115.

TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim Tarihi: 06.02.2019)

İŞKUR, <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/issizlik-odeneği>/(Erişim Tarihi: 10.01.2019)

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> (Erişim Tarihi: 28.03.2019)